

О. С. Пристемський,
к. е. н., доцент кафедри обліку і аудиту,
ДВНЗ "Херсонський державний аграрний університет", м. Херсон

РОЛЬ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Окреслено напрями державного регулювання в забезпеченні фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств. Узагальнено світовий досвід державного регулювання фінансової безпеки сільського господарства. Проаналізовано розвиток державної фінансової підтримки аграрного сектору економіки України. Виявлено основні методи державного регулювання забезпечення фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств. Визначено роль державного регулювання у забезпеченні фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств.

The directions state regulation to ensure the financial security of agricultural enterprises. The world experience of government regulation of the financial security of Agriculture. The development of the financial support of the agricultural sector of Ukraine. The basic methods of state regulation to ensure the financial security of agricultural enterprises. The role of government regulation in ensuring the financial security of agricultural enterprises.

Ключові слова: фінансова безпека, фінансова безпека сільськогосподарських підприємств, сільське господарство, державне регулювання, механізм, фіскальна політика, СОТ, ПДВ, державні інтервенції.

Keywords: financial security, financial security farms, agriculture, government regulation, mechanism, fiscal policy, WTO, VAT, government intervention.

Постановка проблеми. Із часу переходу України від командно-адміністративної до ринкової економіки значних змін зазнали умови функціонування підприємств, поставивши на перше місце ефективність діяльності організації та зменшивши контроль держави у даному процесі. Досвід, отриманий за часи незалежності, дозволив значно підвищити рівень прибутковості підприємницької діяльності, але у важкому стані опинився аграрний сектор економіки України, який потерпав не лише від активної ринкової боротьби, економічних кризових струсів, а й залежить від природних факторів та має сезонний характер виробництва. Тому першочерговим завданням є вирішення питання забезпечення фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств, значна роль у якому належить державному регулюванню, що і викликало актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Велику увагу питанню державного регулювання фінансової безпеки підприємств приділили такі визначні вчені як О.І. Барановський [1], К.С. Горячева [3], Л.І. Донець [5], М.М. Єрмоленко, З.С. Варналій [6], Н.В. Ващенко [5], Т.Ю. Загорельская [5], Р.С. Папехин, А.І. Сухоруков та інші. Однак не достатньо вирішеним залишається питання ролі державного регулювання у забезпеченні фінансової безпеки саме сільськогосподарських підприємств.

Постановка завдання. Головним завданням є визначення ролі державного регулювання у забезпеченні фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу. Рівень фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств залежить від його реакції на зміну внутрішнього та зовнішнього оточення організації, але державне регулювання здатне амортизувати їх дію. Особливо актуальним постає питання під час кризових коливань економіки та несприятливих погодно-кліматичних умов. Загальноновизнаним є факт регулювання економіки державою у всіх країнах з ринковою економікою [5; 6; 8], що зумовлено досягненням балансу економічних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності та країни, а також недосконалістю взаємодії підприємств.

Стан фінансової системи сільського господарства ще не має ознак, притаманних ринковій економіці тому значною мірою залежить від гармонійного взаємозв'язку та розвитку всіх її складових. За таких умов питання забезпечення фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств має загальнонаціональний характер і потребує регулювання з боку держави.

В цілому державне регулювання в забезпеченні фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств може мати пряму та не пряму форму [5, с. 64; 4, с. 223] і здійснюється за допомогою правових, економічних та соціальних заходів. Непряма виражається у створенні системи мотивацій чи стимулювань та реалізується через податкову систему, держзамовлення, цінову і фінансово-кредитну політику. Пряме державне регулювання передбачає безпосередній вплив на фінансову безпеку сільськогосподарських підприємств шляхом розроблення законодавчо-нормативних документів.

Досвід державного регулювання фінансової безпеки сільського господарства у розвинених країнах свідчить про наявність механізмів заохочення аграріїв до її підтримки на належному рівні, важелів державного впливу на цей процес та гарантованої підтримки розвитку галузі з боку держави [4, с. 212]. Враховуючи те, що аграрний сектор в умовах ринку займає особливе місце, у більшості країн з розвинутою економікою функціонують системи державної підтримки фінансової безпеки сільського для забезпечення стабільного рівня фінансового забезпечення галузі. Зазначимо, що державна фінансова підтримка сільського господарства у розвинених країнах світу становить від 35-40% (країнах Євросоюзу та у США) до 72% (у Японії та Франції), а показники України знаходяться на рівні 8,3 % від вартості виробленої продукції [9, с. 19], що не задовольняє існуючі потреби у даному секторі економіки.

Комплекс заходів державної фінансової підтримки, як правило, підкріплений відповідними нормативними документами та використовується залежно від стану сільськогосподарського виробництва і може бути представлений у такому вигляді:

- підтримка доходів виробників;
- цінове втручання у формі впливу на продовольчий ринок;
- компенсація витрат;
- сприяння розвитку ринку або виробничої інфраструктури;
- здійснення регіональних програм;
- макроекономічна політика [8, с. 135].

Система оподаткування є одним з найважливіших елементів державного регулювання розвитку аграрного сектору економіки України, яка впливає на обсяги, спеціалізацію та розміщення аграрного виробництва, на вибір організаційно-правової форми підприємництва, рівень ефективності використання наявних ресурсів та, як наслідок, на рівень забезпеченості фінансової безпеки організації. Дослідженнями виявлено, що на початку 90-х років фіскальна політика не корелювалася з потребами аграрного сектора, тому виникли ряд проблем у даній галузі. Але із запровадженням у 1999 р. фіксованого сільськогосподарського податку (ФСП), звільненням від сплати податку на додану вартість (ПДВ) та введенням нульової ставки на виробництво певних видів продукту, стан фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств значно покращився. Таким чином низький рівень бюджетної підтримки нівелювався значними податковими пільгами. Проте із зменшенням податкового тиску в аграрній сфері не вдалося підвищити ефективність, рівень фінансової безпеки, конкурентоспроможність аграрних підприємств, покращити фінансові можливості для розвитку сільської місцевості та вирішення соціальних проблем на селі [4, с. 214].

На початку 21 сторіччя велику увагу приділяють збільшенню фінансування сільськогосподарських підприємств та приймають низку законодавчих актів, призваних регулювати даний процес. Тому запроваджено механізм цінового регулювання та дотації виробникам продукції тваринництва, фінансову участь Уряду у страхуванні доходів сільгоспвиробників та державну підтримку через кредитні механізми. А також реалізовано ряд програм, кожна з яких направлена на зростання ефективності виробництва.

Питання забезпечення фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств значно загострилось з отриманням повноправного членства у Світовій організації торгівлі (СОТ) України. Здійснення державної фінансової підтримки сільського господарства зводилось до таких напрямків як узгодження граничного рівня сукупного виміру підтримки (СВП) відносно програм "жовтої скриньки" та переходу до програм "зеленої скриньки"; непродуктова та продуктова підтримка в межах рівня "de minimis" (мінімальних рівнів підтримки); необмежене використання заходів «зеленої скриньки», що реалізуються переважно через урядові програми бюджетної підтримки (не передбачають обмеження з боку СОТ) [2].

Загалом можна виокремити три основні методи державного регулювання забезпечення фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств [3], а саме:

1) адміністративно-правові: антимонопольна політика та цінове регулювання; розробка нормативно-правового забезпечення; встановлення особливих правил і умов регулювання підприємницької діяльності для реалізації проектів в сільському господарстві; окреслення регіональних пріоритетів розвитку сільського господарства; створення регіональних замовлень і контрактів; ліцензування, квотування та інше.

2) комунікативні: активне сприяння інноваційній діяльності та науково-інформаційного обміну; організаційно-методична підтримка; організація та проведення заходів з активізації наукового обміну.

3) економічні: встановлення штрафів і санкцій; визначення норм і стандартів виробництва та споживання; податкове стимулювання, надання пільг, кредитів та преференцій; фінансово-кредитна

підтримка проектів; пряма участь регіонального бюджету в капіталі при реалізації проектів; фінансування програм розвитку сільського господарства на пайових засадах з іншими учасниками; виділення прямих дотацій та субсидій суб'єктам господарювання сільського господарства на реалізацію проектів.

Вибір методу державного регулювання та підтримки процесів забезпечення фінансової безпеки у сільському господарстві має визначатися стратегічними пріоритетами та завданнями соціально-економічного розвитку агропромислового комплексу в цілому, а також змістом і характером необхідних для досягнення зазначених стратегічних цілей, засобів [3]. Тому зростання ролі державного регулювання фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств відбулося за рахунок збільшення прямої бюджетної підтримки, а також запровадження спеціальних режимів та механізмів оподаткування.

Практика розвинутих країн виокремлює такі основні види державних інтервенцій в аграрну сферу як:

- субсидування процентної ставки за кредит шляхом відшкодування різниці між ринковою його вартістю і тією, яку товаровиробники можуть заплатити;

- надання часткових гарантій по банківським позикам;

- створення спеціалізованих сільськогосподарських кредитних інститутів. Передбачає формування та розвиток системи спеціалізованих кредитних інститутів кооперативного типу: потужна сітка кооперативних банків, утворених на основі діяльності кредитних кооперативів та спілок шляхом об'єднання коштів населення, колективної відповідальності їх членів за взятий кредит та нетрадиційного розподілу прибутку пропорційно взятому кредиту [4, с. 219-221].

Значних успіхів у питанні забезпечення фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств Україна досягла завдяки впровадженню спеціальних режимів оподаткування, а саме завдяки особливого режиму сплати ПДВ, що мало такі позитивні наслідки як: збільшення фінансового забезпечення підприємства; цільових характер грошових коштів; стимулюючий вплив на розвиток стратегічно важливих галузей аграрного сектору економіки [10, с. 258]. Хоча слід зауважити і певні негативні наслідки, серед яких відсутність мотиваційного підходу для пошуку резервів підвищення ефективності виробництва; додаткова завантаженість бюджету, тоді як фінансові ресурси держави використовуються без належної програми та визначеного кола учасників. Це свідчить, що на сьогодні сільськогосподарські підприємства залишаються найбільшими споживачами бюджетних пілг завдяки наявним фіскальним механізмам, причому їх внесок в економіку країни залишається досить низьким. Тому необхідно переглянути існуючі нормативи з метою пошуку ефективного механізму забезпечення фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств корисний як для виробника, так і для країни в цілому.

Висновки. Отже, підводячи підсумок, зауважимо, що роль державного регулювання у забезпеченні фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств є вагомим і характеризується наданням прямої та непрямої підтримки, ефективність якої залишається на досить низькому рівні і потребує масштабних удосконалень в частині перегляду фіскальної політики, впровадження ефективних регіональних програм, сприяння інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств, а також удосконалення земельних відносин та створення ефективного державного кредитного механізму.

Список використаної літератури.

1. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізм забезпечення): [Монографія]. / О.І. Барановський. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2004. – 759 с.
2. Борщ А.Г. Бюджетна підтримка аграрного сектору в умовах трансформаційних процесів в економіці України / А.Г. Борщ // Економіка АПК. – 2009. – №2. – С. 111-116.
3. Горячева К.С. Формування механізму забезпечення фінансової безпеки підприємства / К.С. Горячева // Менеджер. – 2004. – №2 (28). – С. 96-103.
4. Гривківська О.В. Забезпечення фінансової безпеки сільського господарства: [Монографія]. / О.В. Гривківська – Тернопіль: Астон, 2012. – 340 с.
5. Донець Л.І. Економічна безпека підприємства: [Навч. пос.] / Л.І. Донець, Н.В. Ващенко – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 240 с.
6. Економічна безпека: [навчальний посібник]. / за ред. З.С. Варналія. – К.: Знання, 2009. – 647 с.
7. Загорельская Т.Ю. финансовая безопасность предприятия как объект управления. / Т.Ю. Загорельская // Научные труды ДонНТУ. – Донецьк: ДонНТУ, 2006. – Вып.103-4. – С. 215-218.
8. Ковтун О.І. Державне регулювання економіки: [навч. посібн.] / О.І. Ковтун. – Львів: Вид-во "НовийСвіт-2000", 2006. – 432 с.
9. Малий І.Й. Про романтизацію приватної власності на землю і кризу аграрного сектора / І.Й. Малий // Економічна теорія. – 2008. – №3. – С. 11-20.
10. Мостовий Г.І. Агробізнес: державне регулювання. [Монографія] / Г.І. Мостовий. – Х.: Основа, 2002. – 300 с.

Стаття надійшла до редакції 19.11.2012 р.